

**PRAWNO-EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU POLSKIEJ
SPÓŁDZIELCZOŚCI**
FORUM SPÓŁDZIELCZE 2017
LUBLIN, 7 CZERWCA 2017 R.

Zagadnienie rozwoju spółdzielczości w Polsce w kontekście istniejących uwarunkowań prawno-ekonomicznych stanowi niezwykle ważny element polskiej sceny prawnej, a to z uwagi chociażby na stan liczebny spółdzielni działających w bardzo zróżnicowanych obszarach gospodarki Polski. Z tego właśnie powodu konieczne jest podjęcie próby określenia najważniejszych problemów związanych z problematyką spółdzielczości w Polsce oraz wskazania wyzwań rozwojowych stojących przed poszczególnymi jej obszarami, przy czym pierwszoplanową rolę odgrywają regulacje prawne. Wskazany powyżej zakres tematyczny stał się właśnie przedmiotem konferencji – Forum Spółdzielcze, zorganizowanej przez Krajowe Stowarzyszenie Ruchu Spółdzielców i II Katedrę Prawa Cywilnego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Obrady, które trwały jeden dzień, poświęcone były w przeważającym zakresie analizie sytuacji prawnej spółdzielni w Polsce, w tym w kontekście uwarunkowań konstytucyjnych ich rozwoju, określeniu ich roli w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz efektywności w poszczególnych segmentach spółdzielczości.

Konferencję rozpoczął dr Ryszard Nowak (prezes Krajowego Stowarzyszenia Ruch Spółdzielców), podkreślając wagę spotkania i jego wpływ na zmiany, które w następują obrębie prawa spółdzielczego. Doktor Nowak powitał wszystkich gości, w tym w szczególności dr hab. Andrzeja Herbata, prof. KUL (prodziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL), przedstawiciele wojewody lubelskiego, przedstawiciele marszałka województwa lubelskiego, przedstawiciele prezydenta miasta Lublin, przewodniczącego Prezydium Zgromadzenia Ogólnego Krajowej Rady Spółdzielczej oraz wszystkich prelegentów i uczestników spotkania.

Patronat honorowy nad wydarzeniem objęli: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Arcybiskup Metropolita Lubelski, Wojewoda Lubelski Przemysław Czarnek, Prezydent Miasta Lublin Krzysztof Żuk, Marszałek Województwa Lubelskiego Sławomir Sosnowski.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał dr hab. Andrzej Herbet (prodziekan WPPKiA KUL), który w swoim wystąpieniu podkreślił znaczenie prawa spółdzielczego w Polsce, wskazał na konieczność wprowadzenia zmian, których celem miałyby być rozwój spółdzielczości w naszym kraju.

Konferencja została przez organizatorów podzielona na cztery części i obejmowała, odpowiednio, w pierwszej – przedstawienie wykładu inauguracyjnego, na drugą i trzecią część obrad złożyły się prelekcje, natomiast ostatnią stanowił panel dyskusyjny przedstawicieli Spółdzielczych Związków Rewizyjnych i Spółdzielni.

W pierwszym wystąpieniu, tj. wykładzie inauguracyjnym „Prawo spółdzielcze, stan aktualny i perspektywy” przedstawionym przez dr hab. Piotra Zakrzewskiego, prof. KUL, omówiono aktualny stan prawny oraz zarys docelowego kształtu nowoczesnego modelu polskiego prawa spółdzielczego. Prelegent wskazał również na potencjalne niebezpieczeństwa, jakie na tle prawa spółdzielczego mogą wystąpić. Profesor Zakrzewski zwrócił uwagę na okoliczność, że ustawa – Prawo spółdzielcze stanowi w istocie anachroniczny akt prawny, niedostosowany do współczesnych wyzwań gospodarczych, co powoduje, że spółdzielnie działające w ramach społecznej gospodarki rynkowej są bardzo w trudnym położeniu w porównaniu ze spółkami handlowymi. W tym kontekście prelegent podał kilka przykładów świadczących o niedoskonałości rzeczzonej regulacji. Wskazano również na trwające wiele lat prace i podnoszony słuszny postulat konieczności reorganizacji prawa spółdzielczego, które jednak do dnia forum nie zakończyły się sukcesem. Profesor podniósł również, że istnieje obawa, iż zmiany legislacyjne nie pójda we właściwym kierunku, co spowoduje, że w istocie sprowadzą się jedynie do reformy ustawy przy jednoczesnym wyborze wadliwej koncepcji spółdzielni i nie staną się odpowiedzią na realne potrzeby spółdzielni. W ostatniej części wystąpienia prelegent przedstawił słuchaczom zmiany, które w jego ocenie mogłyby przyczynić się do rozwoju spółdzielczości w Polsce, a przede wszystkim gwarantowałyby wysoki poziom regulacji prawnej. W kontekście wymienił też m.in. konieczność prac nad nową ustawą o spółdzielniach, która miałaby charakter ogólny, a następnie wskazał na potrzebę uregulowania w kolejnych ustawach poszczególnych typów spółdzielni. Zwrócił również uwagę na swobodę statutową i cel spółdzielni, zagadnienie wadliwości regulacji w zakresie opodatkowania zysku i ulg podatkowych oraz

dyskryminacji podatkowej spółdzielni. Podniósł konieczność ułatwienia zakładania nowych spółdzielni i demokratyzacji spółdzielni mieszkaniowych.

Po prelekcji inauguracyjnej obrady rozpoczęła się sesja I, której moderatorem i jednocześnie pierwszym z prelegentów był dr hab. Andrzej Herbet, prof. KUL, z wystąpieniem nt. „Konstytucyjne uwarunkowania rozwoju spółdzielni”. Kolejno głos zabrali dr hab. Aneta Suchoń (Katedra Prawa Rolnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), która omówiła szczegółowo prawno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju spółdzielni rolniczych w Polsce oraz wybranych krajach starej Unii Europejskiej. Niezwykle cenne były informacje przedstawione w kolejnej prelekcji nt. „Zasady przysługiwania praw i obowiązków spółdzielni podmiotom będącym w docelowej formie ich transformacji”, której autorem był dr hab. Grzegorz Koziół, prof. UMCS (Instytut Prawa Cywilnego, Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej). W ostatnim wystąpieniu tej sesji głos zabrała dr Marta Stepnowska (I Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), która przedstawiła uwagi na temat zakresu lustracji spółdzielni w wystąpieniu „Zakres postępowania lustracyjnego spółdzielni”. Prelegentka zadała pytanie: „Czy istniejąca regulacja, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom członków spółdzielni, mieści się w środkach prawidłowej kontroli działalności spółdzielni sprawowanej w ramach systemu organizacji spółdzielczych i organów samorządu spółdzielczego?” Dalej dr Stepnowska stwierdziła, że sam tytuł wystąpienia zdeterminował konieczność poczynienia ustaleń, czy przez pojęcie „zakres” należy rozumieć nadzór i kontrolę. Przy ustaleniu zakresu lustracji należy, jej zdaniem, posłużyć się uzasadnieniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 15 lipca 2009 r., sygn. akt K 64/07. Autorka wskazała, że lustracja spółdzielni jest uregulowana w przepisach art. 91–93 a ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze, ale że prace legislacyjne nad jej zmianami trwają. Według obowiązujących przepisów właściwe związki rewizyjne przeprowadzają lustrację w spółdzielniach w nich zrzeszonych. Spółdzielnie niezrzeszone zlecają odpłatne przeprowadzenie lustracji wybranemu związkowi rewizyjnemu lub Krajowej Radzie Spółdzielczej (art. 91 § 3 pr. spółdz.). Ani związki rewizyjne, ani Krajowa Rada Spółdzielcza nie wykonują z tego tytułu nadzoru nad spółdzielniami. Z wyłączeniem dyskusyjnej problematyki przedstawionej w art. 93a pr. spółdz. prelegentka uznała, że zakres lustracji spółdzielni sprowadza się do kontroli i trudno rozpatrywać go w kategorii nadzoru nad spółdzielniami. W odniesieniu do kształtowania

przyszłych rozwiązań dr Stepnowska nie opowiedziała się za nadzorem państwowym nad spółdzielniami, wskazując jednocześnie, że zupełnie odrębnym zagadnieniem jest nadzór nad bankami spółdzielczymi i spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi.

Drugą sesję, której moderatorem był dr hab. Michał Pietrzak, prof. SGGW, rozpoczęła dr Maria Zuba-Ciszewska (Instytut Ekonomii i Zarządzania, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), która podstawowym celem swojego wystąpienia nt. „Rola spółdzielczości w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski” uczyniła wykazanie istotnego wkładu spółdzielczości w rozwój Polski. Po szczegółowym przedstawieniu i scharakteryzowaniu sektora spółdzielczego w gospodarce narodowej, spółdzielni jako podmiotów gospodarki z uwzględnieniem podziału na województwa oraz spółdzielnie mieszkaniowe, rolnicze i spółdzielczość bankową, prelegentka doszła do wniosku, że spółdzielczość ma w światowej gospodarce istotne znaczenie. Według Międzynarodowego Związku Spółdzielczego ICA na świecie funkcjonuje 2,6 mln spółdzielni zatrudniających 250 mln ludzi, generujących zysk w wysokości 2,2 bln dolarów oraz z liczbą ponad miliarda członków. Kończąc prelekcję, stwierdziła jednak, że w Polsce niestety rola spółdzielni maleje.

W kolejnym wystąpieniu nt. „Efektywność działalności spółdzielni w wybranych dziedzinach gospodarki” dr Anna Kobiałka (Katedra Ekonomii i Agrobiznesu, Wydział Bioinżynierii, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie) zwróciła uwagę słuchaczy stwierdzeniem, że efektywność gospodarowania przedsiębiorstwa powinna być badana przez ocenę efektywności finansowej, a podstawowymi wyznacznikami są w tym przypadku sytuacja majątkowa i finansowa. Podstawowe wskaźniki analizy finansowej są skutecznym narzędziem oceny efektywności finansowej jednostki gospodarczej. Prelegentka zwróciła uwagę, że to właśnie zapewnienie efektywności działania spółdzielni funkcjonujących w zakresie produkcji i przetwórstwa żywności oraz handlu jest szczególnie istotne, ponieważ w chwili obecnej rynek w tym zakresie jest zdominowany przez 3–5 podmiotów. Koncerny zagraniczne kontrolują aż 80–90% produkcji większości produktów spożywczych. Z tego wynika z kolei, że udział polskiego kapitału w sektorze spożywczym jest niski i jedynie w przypadku trzech kategorii produktowych udział rodzimych producentów przekracza 50%, a najwyższy udział polski kapitał ma w branży nabiałowo-mleczarskiej, gdzie sięga on 60%. Doktor Anna Kobiałka zwróciła więc uwagę na problem zagrożenia dla konkurencji w produkcji i handlu. Następnie przeszła do krótkiego omówienia historii spółdzielczości spożywców w Polsce, podając, że spółdzielnie te działają na terenie całego kraju, ale

nie z jednakową gęstością rozmieszczenia. Prelegentka zaznaczyła, że aktualnie funkcjonuje około 270 spółdzielni z 85 tys. członków. Najwięcej jest ich w województwach: mazowieckim – 30, śląskim – 30, małopolskim – 27 i wielkopolskim – 26. Według relacji dr Kobiałki ponad połowa z nich to małe i średnie przedsiębiorstwa, a ponad 15% stanowią duże, 70 spółdzielni jest niezrzeszonych. Następnie przeprowadzona została analiza efektywności, która doprowadziła do następujących wniosków:

1. Spółdzielnie funkcjonujące w przemyśle przetwórczym bądź handlu są przedsiębiorstwami działającymi efektywnie i osiągają dodatnie wyniki działalności.

2. W mleczarstwie wyraźnie swobodnie konkurują z przedsiębiorstwami zagranicznymi lub prowadzonymi w formie spółek, osiągając wysokie miejsca w rankingach.

3. Spółdzielnie „Społem” są postrzegane jako godna zaufania polska marka, działają w sposób racjonalny i efektywny.

Kolejne wystąpienie nt. „Banki spółdzielcze jak spółdzielcze banki czy już korporacyjne?”, poświęcone bankom spółdzielczym, przedstawił dr Ryszard Białek (Katedra Ekonomii, Wydział Administracji i Zarządzania, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie). W pierwszej części prelekcji zaznaczono, że polskie prawo bankowe przewiduje ich funkcjonowanie w trzech formach organizacyjnych: spółka akcyjna, przedsiębiorstwo państwowe, bank spółdzielczy. Z uwagi na charakter forum autor dokonał porównania i charakterystyki spółdzielni i banku w kontekście ich formy organizacyjnej. Następnie przeszedł do wskazania uwarunkowań bankowości spółdzielczej, wyliczając znajomość i bliski kontakt z klientem, lokalizację – środowisko wiejskie i małe miasta, dużą liczbę placówek handlowych, tradycję, ograniczony teren działania banków lokalnych, klienci to głównie rolnicy i osoby związane z rolnictwem, forma prawna to właśnie spółdzielnia, a misją banku jest nie tylko osiągnięcie zysku, ale również działalność na rzecz członków banku. Prelegent dokonał wyliczenia zagrożeń dla bankowości spółdzielczej, wskazując m.in. na nieefektywne wykorzystanie nadpłynności finansowej (nadwyżka depozytów nad kredytami), ograniczoną ofertę dla młodych osób spoza rolnictwa, strukturę wiekową klientów (wyższa średnia wieku) czy też bariery w rozwoju nowoczesnej infrastruktury bankowej. Zagadnieniem poruszonym w dalszej części wystąpienia było porównanie banku spółdzielczego do banku komercyjnego działającego w formie spółki akcyjnej z omówieniem zasad funkcjonowania banku spółdzielczego na podstawie Deklaracji Spółdzielczej Tożsamości z 1995 r. W podsumowaniu prelegent przedstawił tendencje rozwojowe spółdzielczości bankowej i stwierdził, że banki spółdzielcze są istotnym

ogniwem polskiego systemu bankowego z udziałem 8–10% w głównych wskaźnikach bankowości. Są również konkurentami banków komercyjnych i poniekąd trzymają je w ryzach. Podkreślił, że banki te mają wyłącznie polskich właścicieli, ale i rodzime zarządy, rady nadzorcze itp. oraz tworzą miejsca pracy, czasami o charakterze socjalnym. Zwrócił również uwagę, że w bankowości spółdzielczej nie występują tak rażące kominy płacowe jak w bankach komercyjnych oraz że spółdzielczość i jej rozwój są niezbędne dla przeciwdziałania patologiom współczesnego świata (koncentracja dochodów i ich rozwarstwienie).

Pan Michał Krakowiak (wiceprezes Zarządu Krajowego Związku Banków Spółdzielczych), w kolejnym wystąpieniu nt. „Współczesne oblicze bankowości spółdzielczej w Polsce. Misyjność w dobie konkurencji”, odniósł się do niezwykle ważkiego zagadnienia, jakim jest aktualny potencjał sektora bankowości spółdzielczej w Polsce. W tym celu przedstawił słuchaczom analizę struktury tego rodzaju bankowości i jej potencjału ekonomicznego. Zwrócił uwagę na istotny czynnik funkcjonowania banków spółdzielczych, jakim są wartości: solidarność, samopomoc, „jeden człowiek – jeden głos”, czyli demokratyczne zasady zarządzania, partycypacyjny charakter udziału, polityka ograniczonej dywidendy i kapitału budowanego z zysku. Następnie prelegent określił cechy współczesnej bankowości spółdzielczej, by móc przejść do wskazania możliwych kierunków zmian, zwłaszcza w obszarach otwartości na zmiany technologiczne, optymalizacji kosztów, edukacji kadr, działań bankowej izby gospodarczej (KZBS). Jednocześnie autor wystąpienia przedstawił słabsze strony bankowości spółdzielczej i zagrożenia z nimi związane, w tym przede wszystkim: powolną reakcję na zmiany spowodowaną niedocenianiem ich wszechogarniającego charakteru, trudności we wdrażaniu nowoczesnych technologii – ryzyko w pozyskiwaniu młodych pokoleń klientów, konkurencję w sektorze bankowym.

Ostatnim prelegentem w II sesji był dr hab. Michał Pietrzak, prof. SGGW (Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, Wydział Nauk Ekonomicznych, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), który omówił zagadnienie spółdzielni rolników jako fenomenu ekonomicznego. Autor wystąpienia we wstępie przedstawił porównanie spółdzielni w Polsce do spółdzielni funkcjonujących w Europie i na świecie w obszarze spółdzielni rolniczych. Następnie podjął się próby odpowiedzi na pytanie: „Po co rolnikom spółdzielnie?”, określając takie elementy jak podstawowe uwarunkowania spółdzielni rolniczych, struktura, zachowania i wyniki. Przedstawił również spółdzielnie w świetle ekonomii neoklasycznej wraz z ich specyficznymi celami, np. maksyma-

lizacja jednostkowej premii dla członków spółdzielni, minimalizacja ceny ostatecznej środka produkcji (w spółdzielniach zaopatrzenia) lub maksymalizacja ceny ostatecznej produktu rolniczego (w spółdzielniach zbytu). Autor wskazał na słabość teorii firmy w ujęciu ekonomii neoklasycznej i zwrócił uwagę na szansę rozwoju w nowej ekonomii instytucjonalnej, która obejmuje otoczenie instytucjonalne (bądź inaczej: reguły gry – ustrój polityczny, wymiar sprawiedliwości, prawo umów i prawo własności) oraz instytucje kierujące (lub inaczej: sposoby prowadzenia gry – wykorzystanie rynków, hybryd, przedsiębiorstw oraz urzędów).

Po zakończeniu II sesji uczestnicy obrad prowadzili dyskusję w ramach panelu dyskusyjnego przedstawicieli Spółdzielczych Związków Rewizyjnych i Spółdzielni, który moderowany był przez dr Jacka Sobczaka (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej). Temat przewodni był następujący: wyzwania gospodarcze i organizacyjne stojące przez Związkami Rewizyjnymi i Spółdzielniami. W panelu zasiedli: dr Jerzy Jankowski (prezes Związku Rewizyjnego Spółdzielni Mieszkaniowych RP), pan Jan Gąbka (prezes Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej), pani Anna Bułka (prezes zarządu Fundacji Rozwoju Spółdzielczości Uczniowskiej), pani Zofia Popławska (prezes Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Bychawie), pan Wojciech Słowik (prezes Spółdzielni Gminnych „Samopomoc Chłopska” w Lublinie). Tematem dyskusji była przede wszystkim analiza istniejącej sytuacji spółdzielczości w Polsce oraz przedstawienie koncepcji możliwości rozwoju i koniecznych zmian.

Zakończenia obrad dokonał dr Ryszard Nowak, który podziękował gościom za przybycie, przedstawienie niezwykle ciekawych wystąpień i wiele wnoszącą w obszar ruchu spółdzielczego dyskusję panelistów.

*dr Aneta Biały**

* II Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.